

desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

Quaderns d'Educació Contínua

desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, María José Picher, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Lorena Ordiñana Pérez, Marta Malet Carol, Mila Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Francesca Salvà (UIB), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés

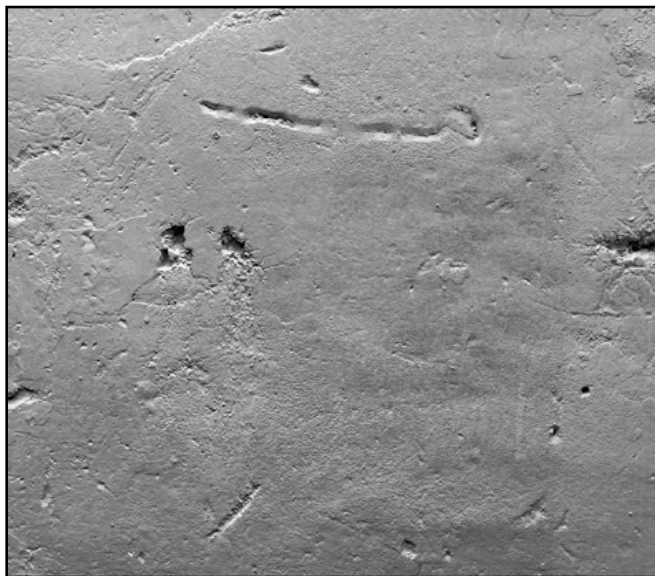
(IPF), Sebas Parra (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando Marhuenda (UV), Fernando López Palma (UB), Licinio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU), Francese Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimaraes (UL), Rosa M. Falgás (ACEFIR), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA).

Correcció i traducció
Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació
gap

Quaderns d'Educació Contínua 47

Estiu 2022 • 18 €

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa
Redacció, secretaria i administració:
C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016
ISSN: 2605-1796 (digital)
Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

Títol: monochrome (blanc)

Autor: GAP

Tècnica: fotografia digital

Dimensions: 210x210 mm

Any: 2022

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

carpeta

Mercats educatius i desigualtats a l'estat espanyol: estat de la qüestió i futures línies de recerca

Marcel Pagès, Lluís Parcerisa, Andreu Termes • 5

Els avanços de les dones de l'ètnia Khmer Krom a través dels estudis superiors i de l'aprenentatge al llarg de la vida

Julia Haba Osca • 22

Diners i persones pobres

Josefa Fombuena-Valero • 32

Desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

Piergiorgio Reggio • 41

contínua

Freire i Simondon, l'inèdit viable. Alfabetitzar en la manera d'existència dels objectes tècnics

Ana Ma. Valle, Marco A. Jiménez • 51

persones, territoris i experiències

El barri de la Coma. Educació de Persones Adultes

Carolina Zamora Real, Pascual Murcia Ortiz i Dolors Monferrer Ferrando • 67

Reflexions i indagacions sobre el voluntariat, l'alfabetització i alguna cosa més que rebost

Agustí Pascual Cabo • 81

El model de les Escoles de Segona Oportunitat enfront de l'abandonament educatiu. Itineraris per a la revinculació educativa i la inserció laboral

Ignacio Martínez Morales, Daniel Gabaldón Estevan y Juan García-Rubio • 95

Els desafiaments de l'educació al Brasil, enfront de les desigualtats socials, pobresa i falta d'inversió

Mariângela Bairros i Patrícia Marchand • 107

Famílies digitals al CEPA: competència digital i ciutadana en clau europea

Magdalena Balle Garcia • 116

investigació

Pobresa: conceptes i indicadors. El cas valencià

Rafael Castelló-Cogollos • 123

arxiu

dialògica

Joan Fuster i la didàctica de la llengua

Margarida Castellano Sanz • 145

llibres

Escuelas y pobreza: entre el desasosiego y la obstinación

Patricia Redondo y Antonio Guerrero Serón • 148

fotografia • 152

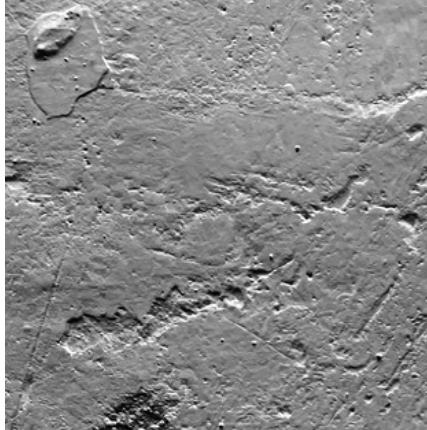
Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitze el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

Mercats educatius i desigualtats a l'estat espanyol: estat de la qüestió i futures línies de recerca

*Marcel Pagès, Universitat de Girona; Lluís Parcerisa, Universitat de Barcelona; Andreu Termes
Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona*

1. Introducció

En els darrers anys, les pressions de la globalització i l'emergència de noves formes de governança global han afavorit l'expansió d'un autèntic “moviment de reforma educativa global” (MREG o GERM, pel seu acrònim en anglès). El MREG ha contribuït a redefinir les prioritats de l'agenda educativa global des de les darreres dècades del segle xx. En paraules de Sahlberg (2012), el MREG inclou un ampli ventall de propostes i polítiques de privatització endògena i exògena (Ball i Youdell 2008) com ara sistemes de rendició de comptes basats en proves estandarditzades, l'autonomia escolar sota models de direcció gerencials, el denominat “*back to basics*”, l'estandardització de l'educació i la privatització educativa (Sahlberg 2012). Segons Ball i Youdell (2008) i Verger (2013), aquest model de reforma educativa global té per objectiu la transformació del rol de l'Estat en diferents dimensions com ara la regulació, la gestió i la provisió de l'educació mitjançant una major participació del sector privat, una creixent liberalització dels sistemes d'elecció escolar i la introducció de mecanismes que incentivin la competició entre centres, tot emulant pràctiques i models de gestió procedents del món empresarial.

No obstant, l'aparició del MREG no significa que hi hagi necessàriament una convergència d'aquestes reformes entre països. Lluny d'això, les caracterís-

tiques històriques, polítiques, econòmiques i administratives dels països són un element clau per entendre el desenvolupament i la trajectòria de polítiques de mercat en l'educació. L'estat espanyol es caracteritza per formar part d'una tradició administrativa napoleònica tot i que, a causa de les reformes administratives que es van dur a terme durant les darreres dècades del segle xx, a dia d'avui Espanya disposa d'un sistema educatiu fortament descentralitzat (Bonal et al. 2004). En aquest cas particular, per entendre el desenvolupament de les polítiques de mercat, cal fer referència a la tradicional presència del sector privat de caràcter religiós i finançat amb fons públics en la provisió d'educació, fenomen que alguns autors han denominat “aliances públic-privades històriques” (cf. Verger, Fontdevila i Zancajo 2016).

En el cas de l'estat espanyol, en els darrers anys, aquestes reformes educatives s'han implementat amb una certa selectivitat política i en combinació amb ajustos estructurals, en un context de retallades pressupostàries i austeritat (Bonal i Verger 2013) combinades amb polítiques de nova gestió pública (Parcerisa, 2016; Verger, Curran i Parcerisa 2015) i la introducció de mecanismes de mercat a nivell estatal i autonòmic (Pagès i Prieto 2020). Aquests canvis regulatoris cal emmarcar-los en un procés de canvi més profund i que s'inicia a finals de la dècada dels 80s en països anglosaxons com Anglaterra, Estats Units i Austràlia. D'aleshores ençà, molts sistemes educatius d'arreu del món han experimentat reformes més o menys estructurals orientades a promoure mecanismes i lògiques de mercat a diversos nivells educatius (Verger, Fontdevila i Zancajo 2016).

A nivell acadèmic, els processos de privatització educativa associats al MREG han captat l'interès d'investigadors, professionals i decisors polítics arreu del món. El debat acadèmic entorn aquesta qüestió ha gaudit de molta vitalitat a nivell internacional en els darrers anys. Malgrat el creixent corpus de literatura sobre aquestes temàtiques, a nivell estatal la recerca és més modesta i la sistematització del coneixement existent és limitat. En conseqüència, en el present article ens plantejem mapejar la recerca existent sobre mercats educatius i privatització amb l'objectiu d'oferir un marc analític breu que permeti una millor comprensió dels instruments i polítiques de mercat, el seu funcionament i els seus principals efectes. D'aquesta manera també volem identificar els principals buits de la literatura i traçar una agenda de recerca pròpia que identifiqi les línies d'investigació prioritàries per tal d'aprofundir en la comprensió dels processos de privatització i la naturalesa dels mercats educatius en el context social, polític i institucional dels Estats i les administracions públiques del sud d'Europa.

L'article s'estructura com segueix a continuació: en primer lloc presentem el marc conceptual on es presenten alguns elements clau de la teoria de l'acció pública per a comprendre les bases ontològiques dels mercats educatius. Seguidament es desenvolupa un breu estat de la qüestió sobre mercats educatius a nivell internacional. En tercer lloc, presentem el mapeig de la literatura sobre mercats educatius a l'es-

tat espanyol, identificant els principals instruments de la política de mercats, les racionalitats de l'oferta i la demanda i els principals efectes d'aquest model de reforma. Per últim, presentem les principals conclusions d'aquest assaig i una agenda de recerca amb futures línies d'investigació.

2. Les bases històriques i teòriques dels mercats educatius: origen i teoria del canvi

Les reformes de mercat als sistemes educatius van adquirir una renovada centralitat a la dècada dels vuitanta durant els governs conservadors al Regne Unit i els Estats Units, de la mà del tàndem Reagan i Thatcher. En paral·lel, Xile esdevé al llarg de la dècada un laboratori polític per introduir un ampli ventall de reformes orientades al mercat a partir de l'aliança fàctica entre la dictadura militar i un destacat grup d'economistes de l'escola de Chicago (Ball 1998; Falabella 2015; Verger et al. 2016).

Inicialment, els promotors dels mercats educatius s'inspiren en la teoria de l'acció pública (Chubb i Moe, 1998). Aquesta teoria planteja la introducció de mecanismes de mercat als sistemes educatius i altres sectors de l'administració, amb l'objectiu de millorar-ne la qualitat i l'eficiència a través de les lògiques de competició entre proveïdors, donant més capacitat d'elecció per part del clients, i promovent eventuais equilibris entre oferta i demanda en el marc d'un mercat escolar (Chubb i Moe 1998; Tooley, 1994). Entre les reformes més destacades, podem assenyalar la liberalització del sector educatiu per mitjà de l'obertura del sistema escolar a nous proveïdors privats, un ampli sistema d'elecció escolar, un esquema de xecs escolars per bonificar la demanda, i la implementació de proves externes i estandarditzades amb la disseminació pública dels seus resultats, a fi d'informar i orientar l'elecció escolar (Bonal, Verger i Zancajo 2017).

La principal premissa d'aquestes reformes rau en el següent diagnòstic: el problema central dels sistemes educatius i la seva manca de qualitat es troba en la naturalesa ineficient i disfuncional pròpies de les dinàmiques burocràtiques de l'administració pública. Des d'aquesta perspectiva, la introducció de mecanismes de mercat als sistemes educatius n'ajustaria la seva eficiència i qualitat, tot apropant el model de provisió escolar a les necessitats i preferències de les famílies. Més concretament, la teoria del canvi de les reformes pro-mercat suggereix que l'elecció escolar és un instrument necessari per introduir certs nivells de competència entre les escoles, les quals en circumstàncies òptimes, on hi hagi informació sobre la qualitat de les escoles disponible per a les famílies i autonomia de centre, augmentarien la seva responsabilitat respecte les necessitats dels clients, tot generant processos d'innovació, diversificació i millora degut a la pressió competitiva (Chubb i Moe 1990).

Tot i així, molts investigadors han posat de relleu les dificultats de traslladar els esquemes de mercat al sector educatiu, per raons diverses. En primer lloc, sembla

complicat parlar d'un mercat pur en el sentit clàssic del terme, ja que l'oferta escolar no sembla regular-se necessàriament pels preus sinó per nocions més ambigües com ara la "qualitat". Així doncs, alguns autors han optat per parlar de "quasi-mercats" educatius, entesos com a "mercats de qualitat" (Felouzis i Perroton 2007). Malgrat tot, la noció de qualitat educativa acostuma a ser problemàtica i rarament és definida de manera clara i sistemàtica. D'igual manera, els centres i l'administració pública acostumen a fer-ne un ús ambigu i sovint amb significats variats i/o contradictoris del terme (resultats educatius, metodologies docents, processos d'innovació, etc.).

Si bé és cert que la introducció de solucions orientades al mercat dins del sector públic ha generat noves formes de provisió i coordinació segons els principis dels quasi-mercats educatius, cal destacar que aquests es distingeixen de les formes clàssiques i/o convencionals a partir de les quals entenem el funcionament dels "mercats purs". En primer lloc, perquè el preu no és una condició necessària per la regulació del mercat educariu. Això implica que les lògiques de maximització dels guanys no sempre tenen lloc en contextos de quasi-mercat, degut a que molts centres educatius involucrats en dinàmiques competitives dins dels espais locals de competència no tenen perquè buscar el lucre o fins i tot no tenen perquè ser necessàriament de titularitat privada (Le Grand 1991).

En segon lloc, els quasi-mercats també difereixen dels sistemes purament públics en el sentit que superen el monopoli públic (estatal) de l'escolarització, a partir de la introducció i diversificació de proveïdors (públics, privats o mixtos), tot donant més autonomia als centres per diferenciar la seva oferta escolar i promoure un creixent rol de les famílies com a consumidors o clients amb capacitat de tria. A més a més, també cal assenyalar que la demanda és relativament captiva i inflexible, ja que, en termes de mercat, els clients no poden inhibir-se del consum del serveis educatius, degut al caràcter obligatori de l'escolarització.

D'aquesta manera podem concloure que els sistemes escolars no poden analitzar-se amb una simple aplicació acrítica dels principis de mercat. Més enllà de les assumpcions dels defensors de les reformes pro-mercat, la recerca empírica sobre el funcionament dels mecanismes de mercat al nivell escolar suggereix limitacions i falles importants, tant pel que fa a les dinàmiques de l'oferta i de la demanda (cf. Verger, Bonal i Zancajo, 2016), com en relació a les asimetries d'informació existents entre les famílies que han d'exercir l'elecció d'escola. Per altra banda, els resultats d'aquestes polítiques indiquen efectes mixtos en termes d'eficiència i impactes negatius a nivell d'equitat, ja que acostumen a ser les famílies de classes mitjanes i altes les que més es beneficien dels esquemes d'elecció escolar (OECD 2019). En la següent secció descriurem breument els principals antecedents sobre la recerca sobre mercats educatius a nivell internacional, per després aprofundir en el mapeig de la literatura existent a nivell de l'estat espanyol.

3. Els mercats educatius com un fenomen global: una aproximació a les tendències internacionals

La recerca internacional sobre els efectes de les polítiques de mercat en educació és extensa. Diversos autors i autores han desenvolupat investigacions empíriques sobre els impactes d'aquest model de reforma política i la seva contribució en crear i reforçar “mercats educatius locals” (Lubienski 2003; 2009). En primer lloc, un grup d'investigacions assenyalen el caràcter espacial i local dels mercats educatius i la seva condició canviant, que els caracteritza com a “mercats vius” (Taylor 2001). L'autor assenjala tres models diferenciats de mercats educatius en funció de la seva estructura, tals com els espais competitius auto-regulats, els espais competitius jeràrquics i els espais competitius no jeràrquics. Per aquest autor no totes les escoles competeixen entre elles sinó que els mercats s'estructuren en diferents nivells o espais de competició, establint unes relacions específiques entre l'oferta i la demanda (Taylor 2001). En altres paraules, els mercats educatius locals s'estructuren verticalment, però la competència té lloc horitzontalment, entre centres que comparteixen determinades condicions. Aquesta apreciació distorsiona o matisa els supòsits segons els quals tots els centres reben un mateix nivell de pressió competitiva que els condueix a la millora. Per exemple, segons els supòsits de les reformes pro-mercat, la pressió competitiva ha de generar majors dinàmiques d'innovació. Lubienski (2009) qüestiona aquest supòsit demostrant que la innovació resultant de la pressió competitiva emergeix de manera desigual. En primer lloc, s'observa una tendència a generar innovació en el camp organitzatiu però en menys mesura en les pràctiques a l'aula. En segon lloc, l'autor assenjala potencials riscos d'aquestes dinàmiques, que per mitjà de mecanismes d'emulació poden generar més uniformitat de la esperada (Lubienski 2009). L'evidència existent a nivell internacional també demostra que moltes escoles adopten formes d'innovació no substantives en l'àmbit de la pedagogia o les estratègies docents, concentrant-se únicament en mesures simbòliques que millorin la imatge externa i la reputació del centres (Falabella, 2014). Per la seva banda, Jabbar (2015) analitza les respostes de les escoles davant de la pressió dels mercats per atreure i retenir els estudiants. Segons l'autora, la percepció sobre el grau competitivitat dels directors i la posició de les escoles dins d'una determinada “jerarquia de mercat” condicionarien les respostes dels centres escolars. Entre aquestes respostes s'observen canvis acadèmics i operatius en alguns centres, així com estratègies de marketing o selecció dels estudiants (cream-skimming), en altres.

Com a conseqüència de l'adopció d'aquests tipus de pràctiques, un dels efectes més habituals de les polítiques de mercat és la segmentació i polarització dels sistemes educatius, que acaba donant lloc a dinàmiques de segregació escolar. La segregació escolar fa referència a la distribució desigual de l'alumnat segons determinats perfils socials (segons el seu origen, estatus socioeconòmic, nivell cultural o sexe, en-

tre d'altres) en el conjunt del sistema educatiu. En aquest sentit, un sistema educatiu segregat és aquell que “s’aproxima a una situació d’homogeneïtat social intra-escolar i d’heterogeneïtat social inter-escolar, és a dir, una xarxa escolar amb un perfil d’alumnat homogeni dins dels centres i heterogeni entre els centres (Benito i González, 2007, p.41). A l’hora d’analitzar els factors explicatius de la segregació escolar, és habitual fer referència a la segregació residencial. Si bé és cert que la distribució residencial guarda una estreta relació amb la segregació escolar, cal assenyalar que no és ni molt menys, un únic factor explicatiu. De fet, diversos estudis demostren que la segregació escolar acostuma a ser major que la segregació residencial (Allen 2007), indicant que altres factors juguen un rol clau en la generació i reproducció d’aquest fenomen.

En primer lloc, cal esmentar les *estratègies d’elecció de les famílies*, les quals s’han investigat tenint en compte variables com la classe social i el capital cultural associat (Benson et al. 2015; Reay i Ball 1998), el gènere (Leyton i Rojas, 2017; Stambach i David 2005) i l’ètnia (Oyarzún, Parcerisa i Carrasco 2022; Waitoller i Lubienski 2019). La recerca existent tendeix a assenyalar que el perfil social de les famílies, i en gran mesura el seu capital cultural, acostuma a explicar les seves expectatives i preferències educatives. Per altra part, no totes les famílies tenen el mateix nivell d’informació sobre el funcionament del sistema d’admissió i assignació, i acostumen a ser les famílies de classe mitjana les que duen a terme accions més estratègiques a l’hora de triar escola. Per contra, les famílies d’altres perfils socials menys benestants acostumen a valorar altres aspectes, com la proximitat o qüestions vinculades a la seguretat i el benestar (Bonal, Verger i Zancajo 2019). En alguns casos, les famílies exerceixen la tria d’escola com una forma de distinció cultural (no necessàriament conscient) cercant espais homogenis per a socialització no conflictiva, o vies d’accés a noves formes de capital social i cultural. L’evidència demostra que existeix una alta correspondència entre les preferències de les famílies i l’assignació definitiva de les places (Benson, Bridge i Wilson 2015), cosa que indica que les famílies trien segons criteris diversos i que aquests mateixos criteris no tenen una distribució homogènia en l’estructura social, donant lloc a dinàmiques de segregació i per últim a formes de reproducció social al si de les institucions escolars.

Així doncs, en sistemes educatius de lliure elecció escolar, les famílies acostumen a triar centre en funció de la “qualitat” percebuda, malgrat que aquestes consideracions no facin necessàriament referència a qüestions substantives sobre els models pedagògics o les metodologies docents. De fet, la percepció sobre la qualitat dels serveis educatius acostuma a estar vehiculada per la proximitat social amb els altres consumidors (van Zanten 2003). Les famílies acostumen a triar escola segons una varietat de factors entre els quals destaquen les actituds, preferències i cultures de clas-

se (Ball, Bowe & Gewirtz 1995; Gewirtz et al, 1995). Així doncs, el prestigi educatiu de les escoles està fortament influenciat per les “característiques dels seus clients” i normalment s’expressa en termes de la composició escolar (van Zanten 2009). És així com, en contextos de quasi-mercat i ambients competitius, els estudiants esdevenen un dels principals “recursos escolars”. D’aquesta manera, les escoles es veuen pressionades no només per la necessitat d’augmentar el seu nombre d’alumnat (competició de primer ordre), sinó sovint també per atreure i retenir els “millors” estudiants (presumptament més hàbils, motivats o amb majors aspiracions acadèmiques, normalment provinents de contextos socials de classe mitjana o alta) sota lògiques d’interdependència, en les quals les accions que duu a terme una escola influencien decisivament el comportament dels altres centres educatius que operen en el si del mercat educatiu local (competició de segon ordre) (Ball i Maroy 2009; Termes, Edwards & Verger, 2020; van Zanten 2009).

Un altre conjunt de factors explicatius dels processos de segregació escolar en entorns de quasi-mercat són aquells que es vinculen amb les *pràctiques escolars i els contextos institucionals*. Per una part, cal assenyalar les formes de selecció adversa de l’alumnat (Jabbar 2015). Aquí, en contra dels supòsits de la teoria del canvi de les reformes pro-mercat, s’observa com en el cas educatiu sovint no són només els clients (famílies i alumnes) els que trien el producte o servei (les escoles) sinó a la inversa. Per respondre a la pressió de mercat, algunes escoles adopten estratègies de competició de segon ordre amb la finalitat d’assegurar una composició escolar favorable a la imatge i reputació externa del centre. Aquestes estratègies es desenvolupen a partir de pràctiques concretes, com el cobrament de quotes encobertes, les proves d’aptitud, les entrevistes personalitzades o formes d’orientació escolar que desaconsellen la permanència al centre. Per altra part, també existeix una selecció institucional de l’alumnat entre itineraris acadèmics i professionals (p.ex., itineraris educatius en funció del rendiment escolar i/o les expectatives de l’alumne) entre i dintre dels centres educatius.

Mapeig de la recerca sobre mercats educatius a l’estat espanyol: instruments, polítiques, racionalitats i efectes

Instruments i polítiques de mercat en educació

En el context de l’estat espanyol, la literatura acadèmica ha analitzat especialment dos dels instruments més centrals dels processos d’elecció escolar: els models de zonificació escolar i els d’assignació d’alumnat. D’una banda, la zonificació escolar és un element clau en el disseny institucional de l’elecció escolar, en la mesura que delimita territoris de proximitat, distribueix punts de preferència a les famílies i, així, en condiona el procés estratègic d’elecció. En aquest sentit, els estudis de Bonal, Zancajo i Scandurra relacionen l’elecció escolar, els patrons residencials, els mo-

dels zonificació i la segregació escolar a partir de l'estudi de cas Barcelona; aquest estudis suggereixen que el major grau d'elecció escolar incrementa la segregació escolar (i, al contrari, a través d'un exercici contrafactual posen de relleu que un sistema de matrícula basat en la proximitat reduiria substancialment la segregació escolar) (Bonal, Zancajo, i Scandurra 2019, 2020; Scandurra, Zancajo, i Bonal 2021).

D'altra banda, el sistema d'assignació de l'alumnat de Barcelona (l'anomenat mecanisme de Boston) també ha estat analitzat: aquest mecanisme té la característica específica de que en els habituals casos de sobre-demanda, es prioritzen les famílies que han situat una escola en 1ª opció —per sobre d'altres que, a pesar de tenir la mateixa puntuació d'accés, les han situades en una 2ª opció o posterior. Algunes autores han assenyalat com aquest model afavoreix el comportament estratègic (per sobre d'altres preferències més expressives) i beneficia a les famílies amb major informació i proximitat a la institució escolar —sovint de classe mitjana—, la qual cosa tendeix a augmentar l'heterogeneïtat entre centres, sovint internament homogenis, també en el si de la xarxa pública (incloent-hi l'aparició d'escoles públiques elitistes) (Calsamiglia, Fu, i Güell 2020; Calsamiglia i Güell 2014; 2018)

Per últim, tot i que no ser pròpiament una eina constitutiva dels quasi-mercats educatius, cal assenyalar la planificació i oferta dels ensenyaments postobligatoris (i, en particular, el rol del sector privat en aquesta) ha estat també objecte d'anàlisi en la literatura acadèmica. Destaquen, entre d'altres, les anàlisis de Tarabini i Jacovkis sobre l'estructura i models d'ensenyaments postobligatoris a Barcelona i Madrid (incloent-hi la presència de proveïdors privats) posant de relleu les diferències i desigualtats atribuïdes educativament (en termes d'estructura de coneixement, prestigi social o perfil d'alumnat) a les vies acadèmiques —com Batxillerat— versus les professionals (Tarabini i Jacovkis 2020, 2021).

Comportaments de l'oferta

En contrast, cal assenyalar que el comportament de l'oferta ha estat, en general, escassament analitzat. Algunes excepcions són, d'una banda, un dels elements més característics del quasi-mercat espanyol: el copagament (tant habitual com il·legal) de les famílies a les escoles concertades (Guardia-Hernández, 2022). Aquest copagament ha estat descrit quantitativament, p.ex., en el cas català i en el cas del districte madrileny de Puente de Vallecas —i destaca que en ambdós casos amb el suport de les associacions de famílies de la regió (Díez Pampliega 2010; FAPAC 2019). En un estudi de cas a Barcelona, també s'han analitzat les jornades de portes obertes com a estratègia de posicionament dels centres en el espais locals de competència, observant diferències destacades entre centres segons titularitat, i assenyalant els seus impactes en la segmentació dels mercats educatius locals (Curran, Castejona i Manzano, 2021).

Racionalitat de la demanda

En comparació, la racionalitat de la demanda ha estat objecte de major atenció en la literatura acadèmica. En especial, destaquen els estudis que identifiquen els discursos, valors i racionalitats de les famílies en l'elecció escolar. En general, es tracta d'estudis que posen de relleu com les famílies atribueixen discursivament un gran valor a la proximitat geogràfica i a la (encara que indeterminada, vaga i indefinida) qualitat acadèmica (p.ex. el programa de bilingüisme a Madrid, veure: Murillo, Almazán i Martínez 2021), la qual cosa, però, es contraposa amb una més important valoració implícita de la composició social del centre (i la proximitat família-escola) com a factor clau d'elecció escolar (Alegre, Benito, Chela i González 2010; Benito i González 2007; EDIS 1984; Pérez-Díaz 2001). D'entre les estratègies específiques d'elecció escolar, destaca l'anàlisi de processos de tancament social i de *white flight* que han estat identificats en un estudi mixt dut a terme a les províncies de Màlaga i Almeria (Córdoba 2011). En aquest sentit, la literatura acadèmica posa de relleu com les diferents preferències i els desiguals recursos familiars (materials i simbòlics) impliquen que l'elecció escolar —formalment igualitària— pugui generar processos de segregació escolar i de desigualtats socials (veure, p.ex., pel cas de Saragossa: Agudo i Báez 2019). Ocasionalment, existeixen també treballs que analitzen els processos micro i meso que es donen en els mercats educatius locals —tancament social, distinció, etc. (p.ex., Olmedo analitza les estratègies d'elecció escolar de les classes mitjanes a mercats educatius locals de Granada: Olmedo 2007)

En tots casos, es posa de relleu que les preferències, els patrons i les estratègies d'elecció escolar depenen fortament de les característiques socials (en termes de classe econòmica, estatus migratori o nacionalitat) de les famílies (Lubián 2021). En aquest sentit, la literatura acadèmica ha posat de relleu l'afinitat electiva que existeix entre posicions socioeconòmiques, valors culturals i preferències educatives. Així, en base a un estudi del CIS, s'infereix que tot i que, en general, l'educació pública s'associa a la justícia social i la ideologia de la meritocràcia, mentre que la privada a l'exigència acadèmica i l'ocupabilitat econòmica, aquests imaginaris estan mediat per la posició social, ja que les famílies auto-posicionades en la dreta política i de religió catòlica valoren millor el sector privat, mentre que les de posició econòmica més desfavorida valoren més positivament l'educació pública (Roger-García i Andrés-Candelas 2015). De forma similar, a partir d'enquestes es cospa les afinitats entre perfils socioeconòmics, valors ideològics i religiosos i preferències per un o altre sector educatiu (Fernández Llera i Muñiz Pérez 2012). També, els estudis assenyalen que els patrons d'elecció escolar (i la mobilitat educativa) estan fortament condicionats per l'origen familiar, associant un major estatus socioeconòmic a una major mobilitat (tal com posen de relleu pel cas barceloní Scandurra et al. 2021).

Per últim, la literatura acadèmica també ha analitzat alguns dels supòsits que constitueixen discursivament els processos d'elecció escolar. En aquest sentit, l'elecció per centres privats es basa en una suposada superioritat acadèmica intrínseca del sector privat concertat sobre el sector públic; així doncs, les comparacions de rendiment acadèmic entre ambdós sectors són habituals en la literatura acadèmica per tal de copsar-ne el fonament objectiu i contrastar-lo amb aquest imaginari social. Aquí destaquen, entre d'altres, els estudis de Calero i col·legues que posen de relleu, a partir de dades PISA, que una vegada controlat l'origen social de l'alumnat, el sector públic obté els mateixos resultats acadèmics i és més eficient que el privat (Calero i Escardíbul 2007; Calero, Escardíbul, Waisgrais, i Mediavilla 2007; Mancebón, Calero, Choi, & Ximénez 2010).

Efectes

Un dels fenòmens més a bastaments analitzats en la literatura acadèmica, i sobre el qual existeix un consens més aclaparador, és la desigual distribució de l'alumnat segons estatus social en els centres de titularitat pública i privada (incloent-hi els concertats). Així, existeix un ampli cos de recerca que posa en evidència la desigual distribució de l'alumnat (per condicions de classe, origen migratori o nacionalitat) segons la titularitat dels centres. Sense ser exhaustius, es pot fer referència a descripcions de bases administratives (Fernández Enguita, 2008), l'elaboració d'índexs de segregació (p.ex. en base PISA) (Murillo i Belavi 2018; Murillo, Belavi, i Pinilla 2018; Murillo i Martínez 2018; 2021) o la anàlisi de distribució d'alumnat immigrant a diferents territoris, com Catalunya (Bonal et al. 2019; Carrasco 2006) o províncies i ciutats andaluses (Córdoba 2011; García Castaño i Rubio Gómez 2013; Lubián 2016).

Tot i que fonamentalment descriptius, aquests estudis posen de relleu la importància de la planificació administrativa, el disseny institucional dels quasi-mercats educatius (p.ex. la zonificació) i els mecanismes d'elecció escolar com a elements explicatius d'aquesta desigual distribució de l'alumnat i de la segregació escolar que se'n resulta (Bonal et al. 2020; Córdoba 2011).

Discussió i conclusions

Les reformes de mercat s'han disseminat a escala global i estan transformant els sistemes educatius arreu. Espanya no ha estat una excepció en aquest sentit, malgrat aquestes polítiques no han tingut l'abast ni l'impacte que han tingut en altres països, on s'han adoptat reformes estructurals de caire neoliberal (cf. Verger et al. 2016). En el cas espanyol, la presència històrica del sector privat vinculat a l'església catòlica ha implicat un precedent particular per les reformes de mercat, que malgrat tenir una llarga trajectòria segueixen sent una aposta àmpliament contestada a nivell polític i que està suscitant un creixent interès a nivell acadèmic. En les darreres dècades

un creixent corpus de recerca s'ha desenvolupat, no només per tal d'entendre el funcionament dels quasi-mercats en el nostre context, sinó també per identificar-ne els principals impactes. A continuació assenyalarem algunes de les principals tendències identificades i futures línies d'investigació.

En primer lloc, a partir del mapeig de la producció acadèmica sobre la temàtica a l'estat espanyol, observem que aquesta ha prioritzat especialment la investigació sobre l'economia política de la reforma; la diversitat de racionalitats, estratègies i patrons d'elecció escolar segons perfils socials o familiars; i l'impacte del sector privat en la segregació escolar. Per contra, s'observa que a diferència del que succeeix amb la literatura internacional, l'anàlisi del comportament de l'oferta és anecdòtic, o pràcticament inexistent. Així, elements característics del quasi-mercat educatiu espanyol, com la concertada amb les seves casuístiques específiques (p.ex., estratègies de distinció, ús de copagament, etc.), han estat escassament analitzats. Futures línies d'investigació podrien estudiar les dinàmiques de competència entre i dintre del context d'una triple xarxa escolar. Caldria també aprofundir en les estratègies i lògiques d'acció escolars, incloent l'estudi en profunditat de pràctiques com la selecció adversa dels estudiants, el cobrament de quotes o la promoció i el màrqueting escolar.

En segon lloc, l'anàlisi de la demanda acostuma a utilitzar fonts quantitatives i a privilegiar els elements descriptius. Per tant, manquen recerques que posin en relació les racionalitats (axiològica i instrumental), els valors i disposicions, i l'estructura social des d'una perspectiva sociològica que ens permeti una millor comprensió del rol de la classe social i el capital cultural de les famílies en la definició de les seves preferències i de les seves estratègies d'elecció. Més enllà de la classe social, en el context espanyol hi ha escassa literatura que analitzi el rol del gènere (Leyton i Rojas 2017), l'origen o la raça (Oyarzún, Parcerisa i Carrasco 2022) i la discapacitat (Waitoller i Lubiensi 2019) en els processos d'elecció escolar i en els experiències de discriminació a l'hora de navegar el mercat escolar. En termes més generals, la recerca sobre les reformes de mercat al context espanyol han d'explorar amb més profunditat els mecanismes causals i les circumstàncies sota les quals certes regulacions generen efectes particulars.

En tercer lloc, el focus territorial és sovint molt ampli (ciutats, regions). Això impedeix generalment anàlisis que tinguin en compte el caràcter "viscut" i local dels mercats educatius. En aquest sentit, suggerim que els mercats educatius locals són els espais meso privilegiats que permeten elucidar la relació entre les pràctiques escolars i els seus contextos

Una futura agenda de recerca hauria d'abordar algunes de les especificitats més destacades del quasi-mercat educatiu a Espanya. Pel que fa a l'economia política de la reforma educativa, noves línies d'investigació poden avaluar les iniciatives més recents de regulació i limitació dels mecanismes de mercat (per exemple, el recent de-

cret d'admissions aprovat a Catalunya en el marc del pacte nacional contra la segregació escolar). Per últim, la recerca ha d'abordar els impactes de les transformacions extra-educatives en les dinàmiques pròpies del quasi-mercat educatiu espanyol. Això pot incloure l'estudi sobre les transformacions urbanes i el seu impacte en les canviants dinàmiques competitives en els espais educatius locals. En una línia similar, cal també que la recerca es mantingui actualitzada sobre les transformacions i reptes actuals més recents, incloent per exemple potencials disrupcions del sistema educatiu, com ara la crisi del Covid-19, la creixent digitalització de l'educació (en un context d'elevada bretxa digital) i la possible emergència de nous actors privats vinculats a l'edu-business i les plataformes tecnològiques.

Referències bibliogràfiques

- ALLEN, R. (2007). Allocating pupils to their nearest secondary school: The consequences for social and ability stratification. *Urban Studies*, 44(4), 751-770.
- AGUDO, J. L. B., & BÁEZ, C. V. (2019). The choice of school as a mechanism for social segregation. *Revista Fuentes*, 21(2), 189-200. <https://doi.org/10.12795/revista-fuentes.2019.v21.i2.04>
- ALEGRE, M. À., BENITO, R., CHELA, X., & GONZÁLEZ, S. (2010). *Les famílies davant l'elecció escolar. Dilemes i desigualtats en la tria de centre a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- BALL, S. J. (1998). Big policies/small world: An introduction to international perspectives in education policy. *Comparative education*, 34(2), 119-130.
- BALL, S. J., BOWE, R., & GEWIRTZ, S. (1995). Circuits of schooling: A sociological exploration of parental choice of school in social class contexts. *The sociological review*, 43(1), 52-78.
- BALL, S. J., & YUDEL, D. (2008). *Hidden privatisation in public education*. Brussels: Education International.
- BENITO, R., & GONZÁLEZ, I. (2007). *Processos de segregació escolar a Catalunya. Polítiques* (Vol. 59). Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- BENSON, M., BRIDGE, G., & WILSON, D. (2015). School choice in London and Paris—A comparison of middle-class strategies. *Social Policy & Administration*, 49(1), 24-43.
- BONAL, X., & VERGER, A. (2013). *L'agenda de la política educativa a Catalunya: una anàlisi de les opcions de govern (2011-2013)*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- BONAL, X., VERGER, A., & ZANCAJO, A. (2017). Making poor choices? Demand rationalities and school choice in a Chilean local education market. *Journal of School Choice*, 11(2), 258-281.
- BONAL, X., ZANCAJO, A., & SCANDURRA, R. (2019). Residential segregation and school segregation of foreign students in Barcelona. *Urban Studies*, (Special issue arti-

- cle: School segregation in contemporary cities: Socio-spatial dynamics and urban outcomes), 1–23. <https://doi.org/10.1177/0042098019863662>
- BONAL, X., ZANCAJO, A., & SCANDURRA, R. (2020). Student mobility and school segregation in an (un)controlled choice system: A counterfactual approach. *British Educational Research Journal (BERJ)*. <https://doi.org/10.1002/berj.3694>
- CALERO, J., & ESCARDÍBUL, J. O. (2007). *Evaluación de servicios educativos: El rendimiento en los centros públicos y privados medido en PISA-2003* (Document de treball). *Hacienda Publica Espanola* (Vol. 183). Barcelona.
- CALERO, J., ESCARDÍBUL, J. O., WAISGRAIS, S., & MEDIAVILLA, M. (2007). *Desigualdades socioeconómicas en el sistema educativo español*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia.
- CALSAMIGLIA, C., FU, C., & GÜELL, M. (2020). Structural estimation of a model of school choices: The Boston mechanism versus its alternatives. *Journal of Political Economy*, 128(2), 642–680. <https://doi.org/10.1086/704573>
- CALSAMIGLIA, C., & GÜELL, M. (2014). *The Illusion of School Choice: Empirical Evidence from Barcelona* (CPR Discussion Papers No. 10011).
- CALSAMIGLIA, C., & GÜELL, M. (2018). Priorities in school choice: The case of the Boston mechanism in Barcelona. *Journal of Public Economics*, 163, 20–36. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.04.011>
- CARRASCO, S. (Ed.). (2006). *Inmigración, contexto familiar y educación: Procesos y experiencias de la población marroquí, ecuatoriana, china y senegambiana*. Bellaterra: Institut de Ciències de l'Educació, Universitat de Barcelona.
- CHUBB, J. E., & MOE, T. M. (1991). *Politics, markets and America's schools*. Washington: The Brookings Institution.
- CÓRDOBA, C. (2011). La concentración de alumnado extranjero en enseñanza Primaria: un estudio en dos ciudades andaluzas. *Revista Espanola de Sociologia*, 16(2011), 27–46.
- CURRAN, M., CASTEJONA, A., & MANZANO, M. (2021). Las jornadas de puertas abiertas como dispositivos de segmentación de los mercados educativos locales: El caso de la educación postobligatoria. *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, 79(2), 1–13.
- DÍEZ PAMPLIEGA, C. (2010). Mecanismos en el proceso de privatización de la enseñanza pública. *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación Del Profesorado*, 13, 80–87.
- EDIS (1984). Investigaciones y experiencias: Encuesta a padres sobre elección de centro. *Revista de Educacion*, 275, 1–75.
- FALABELLA, A. (2014). The Performing School: The Effects of Market & Accountability Policies. *Education policy analysis archives*, 22(70), 1-29.
- FALABELLA, A. (2015). El mercado escolar en Chile y el surgimiento de la Nueva Ges-

- tión Pública: El tejido de la política entre la dictadura neoliberal y los gobiernos de la centroizquierda (1979 a 2009). *Educação & Sociedade*, 36, 699-722.
- FAPAC (2019). *La contribució econòmica de les famílies al sistema educatiu públic català*. Barcelona.
- FELOUZIS, G., & PERROTON, J. (2007). Les «marchés scolaires»: une analyse en termes d'économie de la qualité. *Revue française de sociologie*, 48(4), 693-722.
- FERNÁNDEZ ENGUITA, M. (2008). Mariano Fernández Enguita: Escuela pública y privada: la segregación rampante. *Revista de La Asociación de Sociología*, 1, 42-69.
- FERNÁNDEZ LLERA, R., & MUÑIZ PÉREZ, M. (2012). Colegios concertados y selección de escuela en España: un círculo vicioso. *Presupuesto y Gasto Público*, 67, 97-117.
- GARCÍA CASTAÑO, A., & RUBIO GÓMEZ, M. (2013). «Juntos pero no revueltos»: Procesos de concentración escolar del «alumnado extranjero» en determinados centros educativos. *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, 68(1), 7-31. <https://doi.org/10.3989/rdtp.2013.01.001>
- GUARDIA-HERNÁNDEZ, J. J. (2022). Conciertos educativos y régimen de copago en España. Entre la ficción y la realidad. *Revista General de Derecho Administrativo*, (59)6, 1-31.
- JABBAR, H. (2015). “Every kid is money” market-like competition and school leader strategies in New Orleans. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 37(4), 638-659.
- GEWIRTZ, S., BALL, S. J., & BOWE, R. (1995). *Markets, choice, and equity in education*. Open University Press.
- LE GRAND, J. (1991). Quasi-markets and social policy. *The economic journal*, 101(408), 1256-1267
- LUBIÁN, C. (2016). La escolarización del alumnado de nacionalidad extranjera en la ciudad de Granada. Diferencias por nacionalidad y el papel de la red privada-concertada. *Revista de Sociología de La Educación (RASE)*, 9(2), 212-231. Retrieved from <https://ojs.uv.es/index.php/RASE/article/view/8416>
- LUBIENSKI, C. (2003). Innovation in education markets: Theory and evidence on the impact of competition and choice in charter schools. *American educational research journal*, 40(2), 395-443.
- LUBIENSKI, C. (2009). *Do quasi-markets foster innovation in education? A comparative perspective* (OECD Education Working Paper No. 25). Paris, France: OECD.
- LEYTON, D., & ROJAS, M. T. (2017). Middle-class mothers' passionate attachment to school choice: Abject objects, cruel optimism and affective exploitation. *Gender and Education*, 29(5), 558-576.
- LUBIÁN GRAÑA, C. (2021). Narrativas Familiares e Institucionales sobre las Barreras de Acceso a Centros Escolares en Familias Migrantes: Un Estudio de Caso en España. *Education Policy Analysis Archives*, 29.

- MANCEBÓN, M. J., CALERO, J., CHOI, Á., & XIMÉNEZ, D. (2010). *Efficiency of public and publicly-subsidized high schools in Spain. Evidence from PISA 2006*. Munich. Retrieved from <https://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/22354/>
- MURILLO, J., ALMAZÁN, A., & MARTÍNEZ GARRIDO, C. (2021). La elección de centro educativo en un sistema de cuasi-mercado escolar mediado por el programa de bilingüismo. *Revista Complutense de Educación*, 32(1), 89–97. <https://doi.org/10.5209/rced.68068>
- MURILLO, J., & BELAVI, G. (2018). Segregación escolar de los estudiantes extranjeros pobres en España. *Scripta Nova*, 603(22), 1–27. <https://doi.org/10.1344/sn2018.22.19894>
- MURILLO, J., BELAVI, G., & PINILLA, L. (2018). Segregación escolar público-privada en España. *Papers*, 103(3), 307–337. <https://doi.org/10.5565/rev/papers.2392>
- MURILLO, J., & MARTÍNEZ GARRIDO, C. (2018). Incidencia de la crisis económica en la segregación escolar en España. *Revista de Educación*, 381, 61–87. <https://doi.org/10.4438/1988-592X-RE-2017-381-381>
- MURILLO, J., & MARTÍNEZ GARRIDO, C. (2021). Profundizado en la segregación social de los centros de secundaria en la Comunidad de Madrid. *Revista de Sociología de La Educación (RASE)*, 14(3), 348. <https://doi.org/10.7203/rase.14.3.18149>
- OLMEDO, A. (2007). *Las Estrategias de Elección de Centro Educativo en las Familias de Clase Media. Estudio de la Incidencia Social en un Mercado Educativo Local*. Universidad de Granada.
- OYARZÚN, J. D. D., PARCERISA, L., & CARRASCO, A. (2022). Discriminación étnica y cultural en procesos de elección de escuela en minorías socioculturales en Chile. *Psicoperspectivas. Individuo y Sociedad*, 21(1), 1-12.
- PAGÈS, M., & PRIETO, M. (2020). The instrumentation of global education reforms: an analysis of school autonomy with accountability policies in Spanish education. *Educational Review*, 72(6), 671-690.
- PARCERISA, L. (2016). Modernización conservadora y privatización de la educación el caso de la LOMCE y la Nueva Gestión Pública. *Revista Educación, Política y Sociedad*, 1(2), 11-42.
- PÉREZ-DÍAZ, V. (2001). *La familia española ante la educación de sus hijos*. (Colección). Barcelona: Fundació La Caixa.
- REAY, D., & BALL, S. J. (1998). 'Making their Minds Up': family dynamics of school choice. *British Educational Research Journal*, 24(4), 431-448.
- ROGERO-GARCÍA, J., & ANDRÉS-CANDELAS, M. (2015). Representaciones sociales de los padres y madres sobre la educación pública y privada en España Parents' social representations of public and private schools in Spain. *Revista de La Asociación de Sociología de La Educación*, 9(1), 46–58. Retrieved from <https://repo->

- torio.uam.es/bitstream/handle/10486/677365/RepresentacionesSociales_Rogero_RASE_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- SAHLBERG, P. (2016). The global educational reform movement and its impact on schooling. *The handbook of global education policy*, 12(4), 128-144.
- SCANDURRA, R., ZANCAJO, A., & BONAL, X. (2021). Opting out of neighbourhood schools : The role of local education markets in student mobility. *Population, Space, Place*, (August), 1–15. <https://doi.org/10.1002/psp.2542>
- STAMBACH, A., & DAVID, M. (2005). Feminist theory and educational policy: How gender has been “involved” in family school choice debates. *Signs: Journal of women in culture and society*, 30(2), 1633-1658.
- TARABINI, A., & JACOVKIS, J. (2020). The politics of educational transitions: Evidence from Catalonia. *European Educational Research Journal*, 20(2), 212–227. <https://doi.org/10.1177/1474904120976042>
- TARABINI, A., & JACOVKIS, J. (2021). Tracking, knowledge, and the organisation of secondary schooling: teachers’ representations and explanations. *Journal of Vocational Education and Training*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/13636820.2021.1894220>
- TAYLOR, C. (2001). Hierarchies and ‘local’ markets: the geography of the ‘lived’ market place in secondary education provision. *Journal of Education Policy*, 16(3), 197-214.
- TERMES, A., EDWARDS Jr, D. B., & VERGER, A. (2020). The development and dynamics of public–private partnerships in the Philippines’ education: A counterintuitive case of school choice, competition, and privatization. *Educational Policy*, 34(1), 91-117.
- TOOLEY, J. (1994) ‘In defence of markets in educational provision’, in D. Bridge and T. McLaughlin (eds) *Education and the Market Place*. London: Falmer Press.
- VAN ZANTEN, A. (2003). Middle-class parents and social mix in French urban schools: reproduction and transformation of class relations in education. *International Studies in Sociology of Education*, 13(2), 107-124.
- VAN ZANTEN*, A. (2009). Competitive arenas and schools’ logics of action: a European comparison. *Compare*, 39(1), 85-98.
- VERGER, A. (2013). *Políticas de mercado, Estado y universidad: Hacia una conceptualización y explicación del fenómeno de la mercantilización de la Educación Superior*. *Revista de educación*, (360), 268-291
- VERGER, A., BONAL, X., & ZANCAJO, A. (2016). What are the role and impact of public-private partnerships in education? A realist evaluation of the Chilean education quasi-market. *Comparative Education Review*, 60(2), 223-248.
- VERGER, A., FONTDEVILA, C., & ZANCAJO, A. (2016). *The privatization of education: A political economy of global education reform*. Teachers College Press.

- VERGER, A., CURRAN, M., & PARCERISA, L. (2015). La trayectoria de una reforma educativa global: el caso de la nueva gestión pública en el sistema educativo catalán. *Educação & Sociedade*, 36, 675-697.
- VERGER, A., PARCERISA, L., & FONTDEVILA, C. (2019). The growth and spread of large-scale assessments and test-based accountabilities: A political sociology of global education reforms. *Educational Review*, 71(1), 5-30.
- WAITOLLER, F. R., & LUBIENSKI, C. (2019). Disability, race, and the geography of school choice: Toward an intersectional analytical framework. *AERA Open*, 5(1), 2332858418822505.

TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

Autor de la ilustració: Valentín Iglesias

18 i 19 de juliol de 2022 · Xàtiva
CPFFPA Francesc Bosch i Morata

desigualtats socials, pobreses i alfabetitzacions permanents

*Tornaria
a fer el que he fet,
a dir el que he dit.
Ara, amb l'experiència
de l'edat, ho tornaria a fer
i a dir amb més coneixement
de causa, amb més habilitat,
amb més obsessió... i amb
més raó i amb més raons.*

CENT de FUSTER

